

ССРЭ-нин чаа Конституциязын өөренип, таныжып турар

ОРДУНУҢ КЫЗЫЛ-БУЛУҢНАРЫ

Мурнакчы дуржулганы болгаш аотехникти билгилери пропагандалар талла-биле чех кызыл-булуңнарынын корууда-булуңнары чуртта эң узуг Боронкинни күш фабрика-маша доозуулан. Бешки чектин кызыл-булуңну оон тандыкчы болган.

ДЕҢНЕЙ КӨӨРГЕ

Уйен чымдарың ортан үези чүве. Суму терилде пелдирткит деп чар мейле чеди кезди. Ол дораян-па митар чорутум. Суму доразы саялар өндө олур-ла. Амыр-менди солдуншамыс соолда, даргам «Ужур-бижок-даа билер, мунар холуң баа бар кичи болгай сен. Бир дугаар арбаның оралык доразы-даа болгай сен» дигилер чар алыспайн, мени почтачылаар кичи сен деп чугаалады. Чорурер эвес, хуэлэни алды. Даргам бижик бижок, аява тандыкчы калган. «Кызылды харызына яамызына барган, перо чарып ала» диди.

Почтачы амылчы иччаар эгелен. Бин-Хем кожуунун эң ирас сумуларының бирөөн Баян-Кол сумузууну аратарының болгаш Баян-Кол-Алсы суурун орус топуңу чагаа-бизик, чыгыккан солдуншамыс Кызыл хоорайдап ал алган, даргал чедирер чүте. Кара былгаар талын ишти почтачы: айда Кызылдин төрт катар дегилер алган, аалдарга, суурун чурткачыларыга үең чедирер. Чымыштыг ажык—бир эргип чорда-ла даразының почтачы амыр хуп чедиң кесар.

1936 чылда ССРЭ-нин Конституциязын хулаң алганын Тываның артарын узуг өөрүшкү-биле уткан. Ичан ол Конституцияның дугайын «Шың» болгаш оон-даа өске солдун, журундар дыка хойну бижип турду. Ичан почтачы кичи чүте солдун тардар эвес, суруалган, ам болза агитатор болур чүте болгай. Совет Конституцияның дугайын артарга, илангыч бижик билбес болгаш шоратарга номчуур улуска номчун берип, ужур-утказын чугаалап чоран меп.

Оон баар эй чымдар артык. Ам пенияда меп. Совет Эвилелини чаа Конституциязын хулаң алган бо чыл мез амыдралыга база бир утундурбас били билин калыр. Чаа Конституциязын оон мурундагы Конституция-биле деңней көрүп номчуурга бистин чуртуктуңу хөгүдүдөң магалык-ла буртуктааран деп чүте тозаргай көстүр-дүр. Тываның амылчы чонеры сайзыраңга социализмни үөлдөп чуртуп, ажыдап чорур. Ол дөң Коммунисттик партияга, Совет Чаванка өөрүн четтиргенисти чугаалап турар бас.

К. ОВДУН-ООЛ.

Кызыл район, Баян-Кол суур.

МАГАЛЫГ ХӨГЖУЛДЕ

Күш-ажыкчы амыдралының хой кожин чонук селдиг хандырылганын шугумунга бараалгатып меп. 1941 чылдан эгелеш бо дунперге чедир магалыкчы садыгылап, белеткечлик ажылдап келди. Чонун амыдралык чуртталганын кайы хире экилик келген садыг ажалдакчыны кичиге кончуг билкиңир. Тываның амылчы чонеры Совет Эвилелини харам чог дузалык-чыл-биле кичи-не сайзырап орган үеде Ада-чурттуң Узуг дайны эгеледи.

Меп оя чымдарда ираккы Тожуну суму төнтөрүгө баа. Сепи суурга садыгылап турдум. Тожуну эрес ачылары, фронтта хой олукту дунгар дөш шыдаар пла-биле алап турдулар. А бистер, садыг-полка амылчылаары, оларын ижер-чирин, илпн-хевин үзүктелдирбес дөш болдулар-ла аргалары ажылдап турду. Чонун хуп бүрү херекээр бараанлары калчаар-даа аалок бергелер турган. Бир шайны 8 кижиге, бир дүлө таакыны 4 кижиге үлөп садып турдулар. Далгыч, алыз база нормалык.

Тываның амылчы чонеры Совет Эвилелини аки-зумма өг-бүлөзүгө эки тура-биле катышканын соолго үлөтүр болгаш амылчы бэрээнерини хандырылгасы дөңтамал экилик эгеледи. Ам бисте бүгү чүве четкир. Ол дөңгө амыл Хоойтуус—Совет Хоойтууну биксе тыспы берген мас-көжингич чагай амыдралы-дыр.

Конституцияның тыспы берген чагай эргелерин чүте ажылдаар эвес, а Төрүк чуртуктуң күчү-шыламын өстүрер дөш улук күвөөнүшкөңүн ажылдаар ужурду бис. Ол бистин хулаңгезлик. Чаа Конституцияның төлөвилелин чугаалакчы көрүп турган үеде плангыч эналдаларыны хуусаа белтине күөсөдир дөш кичиңи ажалдакчы. Чондан көдө ажыл-агый продуктулары чыл белеткөөрүниң планы бүгү көргүзүткөр айы-биле ажыр күөстүткөн. Чыккээрге, өт белеткөөрүни чыл планы 11 хуу, дүт белеткөөрүниң планы 20 хуу ажыр күөстүткөн.

Б. ДОНГАК, Чооп-Хемяк райгооуну белеткеччи.

Шыдыраа Кызылда

Тыва АССР-ниң шыдыраа чемпионо Кызыл хоорайның бирги командасы чедикши-аңгыт ойнап, чеди салгы соолда өскөтөри күрүң берген. Ол команданың ойнакчылары В. Лукин биле Н. Шипини 6:5-6:5 салгы ап, кымы-даа уттурбайн, хууда чемпион атты чеди алырын доду магалыктың, өртүн күрүңдирин тургускан. Олар эчелги оюнда Бай-Тайга районун чемпионну Х. Шыдырааны республика чемпиону К. Ооржаны утканлар.

Маргалааның дүрүмү бугаар мапа шыдыраа 6 шыдыраачыдан Тыва АССР-ниң шыдыраа команданың тургузуп, Сибирь зоналыгы барып ойнаары-биле белеткөөр. Соалгы салгы мурунда В. Лукин биле Н. Шипиниң сооп дары 3-5 салгылар Ч. Оюн (Кызыл-2), П. Беркович (Кызыл-3), К. Ооржан (Өвүр), М. Тулуш (Ан-Довурак), Монгуш Максим (Чооп-Хемчик) чоруп орус С. Илан, Х. Шыдыраа, Ю. Наварган үшкү бөлүктүң шыдыраачылары баштап турар.

Д. САЛЧАК.

ЛЬВОВТА

Шыдыраага ССРЭ-ниң чемпиону атты чеди алды дөш Львов хоорайда херекел спортулар ойнап турар. Адыгы салгы соолда М. Чибурданнаде (Тбилиси) турнар табанын баштай берген.

Бо көргүсөң турушта маргалаада киркип турар дегей мастери А. Эштеин (Горький) биле Тбилисци анын мастери Н. Носеланиниң арамыда оюну көргүсөң. Агы-биле Носелани ойнап. Ам кара талдык 16-ты көкү.

16-14! Кара талың ойнакчымы туруштарың хынамачылаң анализтеп, ак шипини калчаар атамаларын баш утуп биле алган. иччангыч оюну «блэнд» халаа бериптен. Ону ак тала бландоң артырарын. Оон көкү: 17. Сd4 (теңи-биле солдү чий хапкан).

17...15. 18. Ld1, Ld8, 19. Se1, Lf3! Шыраак боданы оюштурушканы көзүр үеңде болган, чүге дөңгө ак таланың бодатарының болган оолдарыңа туржуу байып, иччангыч позиция дуза көргүзүп шылаас.

20. Lf3, 21. Fg2, 24. Ld2, Kc3! 23. Kd3 Cc3, 24. Cf1, 26. 25. Rf1 Kf3, 26. Jf1 Cg5. Ак тала дүсүп берген.

Агаар

Бөгүн республикада басык хар чаар. Хаттын күжү коңша. Агаарың температураның дүлүч чөлүгө 20—25, өскөөрүңө 14—19 градус оон бо дур.

Кызылга база биче хар чаар. Хаттын күжү коңша. Агаарың температураның дүлүч 18—20 градус оор.

Билип алыңар

Медальдар тураскал болгаш шаңдалуу кичи бүрүк эки билер. Ичкан-даа оон төгүзүп билер дика эленип. Ол дыка солдун болуп турар. «Медаль» деп өск латин дылда «металдуу» — металл деп сөстөп тыгылган. Чоостары металл деп алап турган. Оон соолда чоостарга бодарга узуг хөмчөөдүр металл демдектер тыгылган. Ону яны-бүрү шыларгай болушуну тураскал кылдыр чуртукчулар болган ус-шевер кичилер тускай кылып турган.

Совет республиканың төртүтүңү хуңиге тураскал кылдыр совет кичи бүрүкү эргип тыгылган. Оларын арамында бодуң «төгүзүң металл херекчилер» — металл онаягы черин азып турар.

Оон чыккөөтө РСФСР-ниң Сүдө демдон хаалкылаан болгаш «1918 чылдан ноябрь 7-Октябрь революцияның бир чыл ою. Согуу областың Иштиң херектер комсомисари» деп бижөөң чыгыс таланың хулер медаль хамаарык.

Өөредилгениң бүдүрүлгө плавин бугаар сургууларын аныгадан турар мастер-скалардыа кино база фото-аппаратыны сериялык коллектерин бугурут бүдүрүлгө чеп-раңды ичкангыч мугаар белеткен үндүрүп турар. Иччангыч планлар күөсөлдөңүн чорудулазын, айнып ооназдаларын хуваарып, ажылдың шынарын болгаш күш-ажылдың сагыла-чурумунун байдалын ында бугурут бүдүрүлгө чеп-раңды ичкангыч мугаар белеткен үндүрүп турар. Иччангыч планлар күөсөлдөңүн чорудулазын, айнып ооназдаларын хуваарып, ажылдың шынарын болгаш күш-ажылдың сагыла-чурумунун байдалын ында бугурут бүдүрүлгө чеп-раңды ичкангыч мугаар белеткен үндүрүп турар.

Ленинградтың оптик-механик каттыжымшымының

ХЕМНЕРГЕ ПАСПОРТ

Брянщинаны хемнерге паспорт тышып турар. Ол област оң бир мун ажык километр узун дүртүгү үш мун хире узуг болган бичи хемнер санаттынын турар. Оларга чылдың тым-бүрү уелеринде сугуң куралларыңа кандык болдурут, суг каймын экон турарың. ажыл-агый болган өскө-даа херекелдерге сугу чекки чарыгдан турарың, хемнер түлүк-биле бийлаагы, оларын суу элбегирин-биле жүтү ылаа чогурула — ол болган өскө-даа хой айтырылгала харымы паспорттар берип турар. Брянщинаны технология институтунун билип «Москитроводоох» институтун Брянск салырының өртөм амылчылары ол паспорттарын амылдып кылып турар.

Хемнерге паспорт тышып чорук эң-пе үөсөң байлак — сугуң чөптүг аягылаарың, мемориалың мергендикте зоруларың аргазын бээр. Хемнерин шивч-барың болган паспорттар кылды тургузарың таланы-биле бүгү ажылдарың 1978 чылда доозар.

(СЭТА).

ТӨӨГҮ ХЕРЕЧИЛЕРИ

Бо болза, бир дугаарында улус шаңналары-биле үлдүргө медаль болур. Петроградтың Оюна Комиссияның даргазы М. С. Уришичкың үлдөүлөңи революстуг чорум-чурумуңу наамгаларың отрядыңың дайыңчылары оон-биле шаңнап турган.

Эрмитажтын коллекцияда мөңгүн болгаш төс медальдар бар, ында К. Маркстың, В. И. Ленинниң оюр-хөвирлерин чураш, мынчаар бижок: «Россияның Совет Федеративтик Социалистик Республикасы, 1919 ч.». Ол медальдарың өскө таланында үнүч орап хүнүнү херекчилер чырыткан заводтары, станоктары, ужу-ыдымы чок шолдерин, сарааттары көргүсөң, оон фонунда холдарында масна болгаш тараа баштары тудуп алган амыл-ишчиник хөвирин чураш.

Оон соолда холунда вантовка биле масна тудуп дөңү чыныкча турар амылчымын тураан мөңгүн болгаш хулер медальдары үлдүргөң. Артым таланында — кыдыр биле масна. «Бүгү чурттарың пролетарийери» каттыжыңар, Октябрь 1917 — 1920» деп бижөөң.

Октябрьның социалистик Узуг революцияның 18 чылдыга тураскал кылдыр 1935 чылда үлдүргөң хулер медальда Кышкың ордуке ажыкчыларың, солдаттарың болган матростарың чаа таварың кирип турарың көргүсөң.

Медальда мемориалдык чоостар база хамаарык. Ол болза Ада-чурттуң Узуг дайныңга совет узустуң Тиндиреңиниң 20, 30 чылдарыңга, Совет эрге-чагырганың чыгымы чүе чыл юбилейинге, В. И. Ленинниң төртүтүңгөң хүнүнү орап хүнүнү херекчилер чырыткан заводтары, станоктары, ужу-ыдымы чок шолдерин, сарааттары көргүсөң, оон фонунда холдарында масна болгаш тараа баштары тудуп алган амыл-ишчиник хөвирин чураш.

Оон соолда холунда вантовка биле масна тудуп дөңү чыныкча турар амылчымын тураан мөңгүн болгаш хулер медальдары үлдүргөң. Артым таланында — кыдыр биле масна. «Бүгү чурттарың пролетарийери» каттыжыңар, Октябрь 1917 — 1920» деп бижөөң.

Октябрьның социалистик Узуг революцияның 60 чылдыга тураскал кылдыр чоостарың чыгыс чаа үлдүргөң.

Күрүңең Ленин орденгай Эрмитажың узуг эртем ажылдакчың.

В. БРАНИЧ.

Москваның күрүне чиригиниң чаа программасы

Москваның Ленин орденгай Күрүне ширигинде ийн кезектен тургустунган чаа программаны көргүзе берген. Ында совет чиркиңи сурагымы артистери киркип турар.

Клоуназала, интермедваларда, репизтерде ССРЭ-ниң узустун артыан Олег Попов ойнап турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң узустун артыан Олег Попов ширк программаныңа киркип турар болуңун үрүү Оля-биле.

В. ЧЕРЕДИНЦВИТИ ФОТОО.

(СЭТА-ның фотохроникамы).

И. КОНДРАТЕНКО, (СЭТА-ның көрр).

Ленинград.

ПТУ-да эргелеп башкарарының кичээлдери

Ленинградтың № 46 профессионал-техниктиң училищезинде аява эвөөлөткө бөлүктери тургускан. Бүдүрүлгө бригадаларың хөвир-биле тургускан ол бөлүктөрдө Бригадалар, ТКК-ның контролларың, технология таланы-биле консултантылар бар болуп турар. Кичээлдер үөлдөң оларның ролон сургуулар боттары күөсөдөр.

Өөредилгениң бүдүрүлгө плавин бугаар сургууларын аныгадан турар мастер-скалардыа кино база фото-аппаратыны сериялык коллектерин бугурут бүдүрүлгө чеп-раңды ичкангыч мугаар белеткен үндүрүп турар. Иччангыч планлар күөсөлдөңүн чорудулазын, айнып ооназдаларын хуваарып, ажылдың шынарын болгаш күш-ажылдың сагыла-чурумунун байдалын ында бугурут бүдүрүлгө чеп-раңды ичкангыч мугаар белеткен үндүрүп турар. Иччангыч планлар күөсөлдөңүн чорудулазын, айнып ооназдаларын хуваарып, ажылдың шынарын болгаш күш-ажылдың сагыла-чурумунун байдалын ында бугурут бүдүрүлгө чеп-раңды ичкангыч мугаар белеткен үндүрүп турар.

Ленинградтың оптик-механик каттыжымшымының

Айтырыңар, харылап берээл

Танды районун Межегей суурда чурттан турар Т. Талы-Самбуу атеросклероз дөңүлүгү калчан тыгырыл баа оюу калчаар эмгөкчү, чемпиононуң чуруму калдыктыларын тайгаларан бээрин дөңгөң чаланы «Шың» өздүгүн редиспаныне чоруткан. Кызылдың хоорай поликлиникамында терангай Л. А. Жербонованың тайгалырың мөөн алаана партадымын.

Кичиңиң элеткен кымырыңың болган араан, ивалдык аламыңар бир чыдагааның атеросклероз. Атеросклероз — артерияларың (ааларыңың) ханаларыңа үстөчөк бүдүрүлгөңү (холестерин болган оон эфириниң) аныгдыгы, чыгыл Сергениден тыптыр аарыт. Холестерин иланың ханалыга кончуг хой. Ул аарыг кичиңиң организмге холестериниң тыптырыңа болган оон сай-гарырыңа өскөргө болган-да, ол үстөчөк бүдүрүлгөңү ханга көүдүңдөңүн тыптыр. Холестериниң мөөнөңүн, чыгы берген черинге артерия чоноткай бээр болган хан эргилдизинге шалкыктар. Оон түндөүлөң — артерияларың шойдуучул баксыр, хэрин коюулар хан эргилдизинге баксырааныңа шынаган суулар, Иччангыч баш мээниң, чуректин, бүрүктериниң азы буттар чүстөрүниң ийкеке сандык-ла бир органың баксырааны кичиге доран билдине бээр. Чурек шынагыңың хан дамырыңа тыгылган атеросклероз, стенокардия, ол шыкын чуректин шынагыңың олуңгөңү аарыг дилфарит миокарда ден аарыгларың тыптыдыр.

Баш мээниң тамырыңа ул аарыг тыгылганда, кичиңиң утканы баксыраар, үйгү кел-

АТЕРОСКЛЕРОЗ

Эмчилерин хайгаралы-биле алырга, составында холестерин хөй (мал-магал уу) холестерин доктаалык ажылдап турарлар атеросклерозтан эвөөш эвес артып турар.

Ордумак болган бежен хар ажа берген назымы кичилерин организмге бүдүрүлгөңү солдугулаа кончуг оожу чоруп турар болганда элти, элтиң консерваларың, шыгыл кыдырган чечкериң, хаваның болгаш хойнуң чыгып элдиң, кара икрамы, үстүг остритиң, северога чыккөңү балыктарың чеге ойден ажылга эки.

Кандың-даа зарыгың баштайгы демдектер кончуг келеринде, атеросклерозту баа ычкан-на эмнеп эгелэңиң дээр. Ук зарыгдан баш узур калтаныр дие. ол аржымыл-биле эртеп, кежээ эң-кежин дүрүлүч чолор, күш-кулдурга хандыкчылар, арып агарар

лыштыңар, балкыга азы ажык чеге дуудур. Кандыңыңа бижыктар дие: хунуң-де арып агарарга лыштыңар, чыл бүрү агарарга-ла болза салгы-арыгыңа, лыштыңа бижыкчыларыңа лыштыңа эки. Чечкериңиң бүрүктериниң байддылыга тавырыштып суук болган дүстүг чечкериңиң экинчи сумени бугаар чыр.

Атеросклерозту бажыга челишкениң эмгөкүңүң үндөңүң — чечкериңиң, лыштыңың шың сагырыңды, шипти байддылыг аары-шөвүргүзүрүңүң.

Атеросклерозтан аарып турарлар ириванг калыңар, кызып шыдаптар амылчы шылап алып, халун эртер тургузу амылчавың, арага ишпес таакылап болбас.

Бо бүгү атеросклерозту баа узур болдурулуңа, ону элээрлик иланы бээр.

Аарыг кыл хунде 4—5 катан өлбөт чечкериң. Кежээ уздуруңуң мурунда тогтуу чечкериң болбас, уздуруңуң мурунда үш дөрт шак буруңгар чечкериң, а бир азы бүдүп чыгып кыл бургуңгар бир станан иккер азы сүт иккер.

Аарып турарлар үстүг чечкериңиң экинчи амылгың, ханың-даа организмге холестерин солдугулаа кончуг оожу чоруп турар болганда элти, элтиң консерваларың, шыгыл кыдырган чечкериң, хаваның болгаш хойнуң чыгып элдиң, кара икрамы, үстүг остритиң, северога чыккөңү балыктарың чеге ойден ажылга эки.

Кандың-даа зарыгың баштайгы демдектер кончуг келеринде, атеросклерозту баа ычкан-на эмнеп эгелэңиң дээр. Ук зарыгдан баш узур калтаныр дие. ол аржымыл-биле эртеп, кежээ эң-кежин дүрүлүч чолор, күш-кулдурга хандыкчылар, арып агарар

лыштыңар, балкыга азы ажык чеге дуудур. Кандыңыңа бижыктар дие: хунуң-де арып агарарга лыштыңар, чыл бүрү агарарга-ла болза салгы-арыгыңа, лыштыңа бижыкчыларыңа лыштыңа эки. Чечкериңиң бүрүктериниң байддылыга тавырыштып суук болган дүстүг чечкериңиң экинчи сумени бугаар чыр.

Атеросклерозту бажыга челишкениң эмгөкүңүң үндөңүң — чечкериңиң, лыштыңың шың сагырыңды, шипти байддылыг аары-шөвүргүзүрүңүң.